

VIEŠOSIOS BIBLIOTEKOS METODINIO VADOVAVIMO ĮSTAIGŲ SISTEMOJE

K. SINKEVICIUS

Lietuvos TSR bibliotekų metodinio vadovavimo įstaigų sistemoje ypatinga vieta tenka viešosioms bibliotekoms. Jos yra tarpinė grandis tarp rajonių bibliotekų ir Respublikinės bibliotekos, žymiai padidinti pastarosios metodinio darbo galimybes ir užtikrinanti jos priemonių veiksmingumą.

Viešųjų bibliotekų metodiniame darbe yra daug nagrinėtinų klausimų ir spęstinių problemų. Taip pat kėlė abejonių ir tai, ar tikslinga tokia jų administracinė priklausomybė. Todėl yra būtina kiek plačiau nušviesti jų vaidmenį metodinio vadovavimo sistemoje. Viešųjų bibliotekų metodinis darbas iki šiol dar nėra giliau nagrinėtas, apie jį yra išspausdintas tik vienas kitas straipsnis periodikoje.

Viešųjų bibliotekų istorijos pradžią siejasi su 1950 metais. Tų metų vasarą ryšium su sparčiu respublikos liaudies ūkio bei kultūros vystymusi ir ypač žemės ūkio pertvarkymu socialistiniais pagrindais buvo pakeistas respublikos administracinis padalijimas — apskričių ir valsčių vietoje buvo suorganizuoti rajonai, ir visa respublika padalyta į Vilniaus, Kauno, Klaipėdos ir Šiaulių sritis.

Rajonizavus respubliką, atitinkamai buvo pertvarkomas ir bibliotekų tinklas — buvusios apskričių bei rajonų centrais tapusių valsčių bibliotekos perorganizuojamos į rajonines bibliotekas, o kiekvienoje srityje, broliškyjū respublikų pavyzdžiu, pradėta rūpintis suorganizuoti sritines bibliotekas. Pirmieji sritinių bibliotekų darbuotojai buvo paskirti jau rugsėjo mėn. antrojoje pusėje¹. Sritinių bibliotekų kadrai pilnutinai buvo sukomplektuoti pirmosiomis spalio dienomis. Spalio pradžia oficialiai laikoma sritinių bibliotekų įsteigimo data².

Komplektuojant sritinių bibliotekų kadrus, iš kitų bibliotekų į jas buvo perkeliami specialų išsilavinimą arba žymesnį darbo stažą turį darbuoto-

¹ Zr. Lietuvos TSR Kultūros ministerijos archyvas, Vilniaus srities Kultūros-švietimo įstaigų skyriaus fondas (toliau KMA, fondas V), aprašas 1, byla 1, l. 30—32.

² Iki sričių panaikinimo dabartinės viešosios bibliotekos buvo sritinėmis bibliotekomis. Tikslumo dėlei jas taip ir vadinsime.

jai. Tuo būdu, 1950 m. pabaigos duomenimis, iš 12 darbuotojų su aukštesniu išsilavinimu, dirbusių Kultūros-švietimo įstaigų komiteto sistemos bibliotekose (išskyrus Respublikinę biblioteką), 4 dirbo sritinėse bibliotekose, iš 4 darbuotojų su aukštesniu specialiu — 3, o iš 19 su viduriniu specialiu išsilavinimu — 6 dirbo sritinėse bibliotekose³. Tačiau vis tik 42 sritinių bibliotekų darbuotojai iš 60 bibliotekinio darbo stažo neturėjo⁴. Juos teko apmokyti darbo procese, organizuojant specialius kursus, savarankišką literatūros nagrinėjimą, pravedant praktikumus Knygų rūmuose ir Respublikinėje bibliotekoje.

1951 m. sausio 22 d. Kultūros-švietimo įstaigų komiteto patvirtintais nuostatais sritinėms bibliotekoms buvo nustatyti šie pagrindiniai uždaviniai: a) rinkti ir saugoti knygas, žurnalus, laikraščius ir kitus spaudinius, panaudojant juos marksizmui-leninizmui propaguoti, masių komunisti iam auklėjimui, dalyvauti srities ūkio ir kultūros statyboje, padėti gyventojams įsigyti žinių iš visų mokslo, technikos, literatūros ir meno šakų; b) aptarnauti literatūra ir bibliografinės informacijos medžiaga rajonų partines, tarybines ir ūkines organizacijas; c) padėti plėsti ir stiprinti bibliotekininystę srityje; d) dalyvauti moksliniame darbe, sprendžiant bibliotekininystės ir bibliografijos teorijos bei praktikos klausimus⁵.

Ne visus šiuos uždavinius sritinės bibliotekos savo veiklos pradžioje vykdė.

Jos buvo kuriamos be pradinių fondų. Antai Kauno sritinė biblioteka iš Bibliotekų kolekatoriaus pirmąją knygų siuntą — 1256 knygas — gavo tik lapkričio 20 d., t. y. praėjus daugiau kaip pusantro mėnesio po bibliotekos įsteigimo⁶. Tik 1950 m. pabaigoje jai buvo perduotas Respublikinės bibliotekos abonementas su pagalbiniais fondu⁷. Vilniaus sritinė biblioteka tik 1951 m. gegužės pabaigoje iš Vilniaus miesto II bibliotekos perėmė patalpas ir dalį fondų — dubletus⁸. Klaipėdos ir Šiaulių sritinės bibliotekos iš kitų bibliotekų fondų negavo.

Atitinkamai nusitęsė sritinių bibliotekų atidarymas skaitytojams. Kauno sritinė biblioteka skaitytojus pradėjo aptarnauti nuo 1951 m. pradžios, Vilniaus — nuo gegužės mėn., Klaipėdos — taip pat nuo gegužės mėn.⁹ ir Šiaulių — nuo lapkričio mėn.¹⁰.

Taigi fondų sukaupimo ir ypač skaitytojų aptarnavimo uždavinys buvo vykdomas nelabai sparčiai ir nelabai intensyviai. Tuo tarpu kitaip buvo

³ Zr. Centrinės statistikos valdybos archyvas (toliau — CSVA), byla 467.

⁴ Zr. ten pat.

⁵ Zr. Girdžius V. Kultūros-švietimo darbuotojo vadovas, V., 1951, p. 111—112.

⁶ Zr. Lietuvos TSR Kultūros ministerijos Bibliotekų skyriaus archyvas (toliau — KM BA). Kauno sritinės bibliotekos kronika, p. 6.

⁷ Zr. Lietuvos TSR Kultūros ministerijos Planų-finansų skyriaus archyvas (toliau — KM P-FA), forma V—III už 1951 m.

⁸ Zr. KMA, Kultūros-švietimo įstaigų komiteto fondas (toliau — fondas K), aprašas 2, byla 191, l. 58.

⁹ Zr. Петров Н. Областная библиотека в Клайпеде.— Советская Литва, 1951, 30 мая.

¹⁰ Zr. KM P-FA, forma V—III už 1951 m.

dirbama, teikiant metodinę pagalbą kitoms bibliotekoms. Jau pirmomis sritinių bibliotekų veiklos savaitėmis jų darbuotojai pradėjo važinėti į rajonus ir teikti pagalbą vietos bibliotekoms bei kitoms kultūros įstaigoms. Pavyzdžiui, praėjus vos 10 dienų nuo Kauno sritinės bibliotekos įsteigimo, du jos darbuotojai — metodistas ir bibliografas — išsiunčiami į Jiezno rajoną susipažinti su kultūros-švietimo įstaigomis ir suteikti joms metodinę pagalbą. Netrukus, spalio pabaigoje, į rajonus išvyksta 10 bibliotekos darbuotojų, lapkričio 13—20 d.—9, o gruodžio 6—20 d.—8 darbuotojai¹¹. Panašiai buvo ir kitose sritinėse bibliotekose. Nuo 1951 m. pradžios visos sritinės bibliotekos pradėjo organizuoti reguliarius bibliotekininkų seminarus, ruošti ir leisti metodinius ir bibliografinius darbus, praves-ti 7—10 dienų apmokymus kaimo biblioteki inkams rajoninėse biblio-tekose.

Pagrindiniai reikalavimai taip vienpusiškai buvo vykdomi dėl susida-riusių aplinkybių — viena, buvo iškilę didžiuliai ir sudėtingi bibliotekinės statybos uždaviniai, o antra, iki tol buvusi metodinio vadovavimo sistema buvo silpna.

Plečiant valstybinių masinių bibliotekų tinklą, 1950 metais įvyko le-miamas posūkis. Pirmaisiais pokariniiais metais, per trumpą laiką atsta-čius okupantų sugriautas bibliotekas, jų tinklas buvo plečiamas palyginti lėtai. Pavyzdžiui, 1946 m., be jau veikusių 248 bibliotekų, buvo įsteigta 16 naujų bibliotekų, 1947 m. įsteigtos 52, 1948 m.—33 bibliote-kos, 1949 m.—57 bibliotekos¹². 1950 m. pirmojoje pusėje buvo įsteigtos dar 4 bibliotekos ir tokiu būdu iki rajonizacijos jau buvo 410 bibliotekų¹³. 1950 m. antrojoje pusėje steigiamos 153 bibliotekos, 1951 m.—199, 1952 m.—254, 1953 m.—172, 1954 m.—250, 1955 m.—194, 1956 m.—91 biblioteka. 1956 m. pabaigoje respublikoje veikė 1723 valstybinės masinės bibliotekos¹⁴. Masiškai steigiant naujas bibliotekas, reikėjo nuolatinės inspektorinės priežiūros bei sustiprintos dalykiškos metodinės pagalbos.

Bibliotekų tinklą buvo pradėta plėsti, neturint specialistų kadrų. Vil-niaus bibliotekinio technikumio pirmoji laida išėjo tik 1952 metais. Visose masinėse bibliotekose 1950 m. dirbo tik 13 specialų išsilavinimą turinčių darbuotojų, o 1953 m.—33¹⁵. Keturi penktadaliai visų bibliotekininkų ne-turėjo vidurinio išsilavinimo. Buvo didelis kadrų tekamumas. Iki 1953 me-tų daugiau kaip pusę visų bibliotekininkų dirbo bibliotekose pirmuosius metus.

Bibliotekininkų kvalifikacijai kelti intensyviai veikė nuolatiniai dviejų mėnesių kursai prie Kultūros-švietimo įstaigų komiteto. Kiekvienais metais juose buvo apmokoma po dvi bibliotekininkų laidas, po 130—180 žmonių. Tačiau to buvo maža. Pagrindinį vaidmenį, keliant bibliotekininkų kvalifi-

¹¹ Zr. KM BA, „Kauno sritinės bibliotekos kronika“, p. 1—7.

¹² Zr. CSVA, byla 111, 166, 259, 310.

¹³ Zr. Gir d ž i u s V Tarybų Lietuvos kultūros-švietimo įstaigų darbo laimėjimai, p. 16

¹⁴ KM P-FA, forma V—III-s už 1950—1956 metus.

¹⁵ Zr. KM P-FA, forma V—III-s už 1950 ir 1953 metus.

kaciją ir padedant vystyti bibliotekų darbą, turėjo suvaidinti metodinio vadovavimo sistema.

1950 m. vasarą respublikoje veikė du metodinio darbo centrai — Respublikinis metodinis kabinetas ir Lietuvos TSR Valstybinė respublikinė bibliotekā (iki 1951 m. vasario 22 d. ji buvo vadinama Valstybine centrine biblioteka¹⁶), prie kurios veikė specialus Bibliotekininkystės kabinetas.

Respublikinis metodinis kabinetas buvo suorganizuotas 1946 m. Jo uždavinys buvo nagrinėti ir apibendrinti kultūros-švietimo įstaigų darbo patyrimą, propaguoti broliškųjų respublikų patyrimą, ruošti metodinę medžiagą, teikti pagalbą, keliant kultūros-švietimo įstaigų darbuotojų kvalifikacijas ir kt. Kabinetas atliko naudingą darbą: leido įžymiųjų datų kalendorių, rekomenduojamos literatūros sąrašus, paruošė keletą atskirų metodinių leidinių („Literatūros ratelių darbas“, „Kaip pravesti skaitytojų konferenciją“ ir kt.), jo darbuotojai išvykdavo į apskritis ir padėdavo vietose. Tačiau rimtesnės pagalbos bibliotekoms metodinis kabinetas suteikti negalėjo, nes jam trūko specialistų. Kabinete dirbo 3 metodistai, kurie dažnai buvo panaudojami ir inspektavimo tikslais. Be to, Respublikinis metodinis kabinetas turėjo teikti pagalbą ir kitoms kultūros-švietimo įstaigoms — kultūros namams, klubams-skaitykloms, kurių tąsyk respublikoje buvo daugiau kaip 3000.

Kultūros-švietimo įstaigų komiteto Kolegijos 1948 m. gegužės 14 d. nutarimu Lietuvos TSR Valstybinė centrinė biblioteka buvo įpareigota teikti metodinę pagalbą respublikos masinėms bibliotekoms¹⁷. Centrinė biblioteka šioje srityje nuveikė nemažą. 1949 m. buvo išleisti rotatorium spausdinamo biuletenio „Bibliotekų darbas“ du numeriai. 1949 m. balandžio 21—23 d. suorganizuota pirmoji respublikinė mokslinių bibliotekų konferencija. Metodistai pradėjo lankyti bibliotekas ir teikti pagalbą vietose: 1948 m. buvo suorganizuotos dvi išvykos ir aplankytos 7 bibliotekos¹⁸, 1949 m. aplankyta 12 bibliotekų¹⁹, o 1950 m. suorganizuota 14 išvykų²⁰. Tačiau to aiškiai nepakako nuolatiniam metodiniam vadovavimui užtikrinti.

Nuo pirmųjų pokarių metų į metodinio vadovavimo sistemą buvo bandoma įtraukti apskričių bibliotekas. Pagal 1947 m. lapkričio 28 d. patvirtintus nuostatus vienas iš pagrindinių apskričių bibliotekų uždavinių buvo „padėti plėsti ir stiprinti bibliotekinį darbą apskrityje“²¹. Tačiau apskričių bibliotekų kadrai buvo silpni ir patys reikalingi pagalbos. Iki 1950 m. metodinę pagalbą kaimo bibliotekoms teteikė viena kita apskrities biblioteka — Rokiškio, Mažeikių, Ukmergės.

Tam tikrą metodinę pagalbą bibliotekoms suorganizavo administracijos organai. Ypač atžymėtini seminarai. Pirmieji seminarai apskrityse pra-

¹⁶ Zr. KMA, fondas K, aprašas 2, byla 101, l. 124.

¹⁷ Zr. Lietuvos TSR Valstybinės respublikinės bibliotekos archyvas (toliau — VRBA), VCB 1948 m. darbo ataskaita, p. 1.

¹⁸ Zr. ten pat, p. 15 ir 24.

¹⁹ Zr. VRBA, VCB 1949 m. darbo ataskaita, p. 20.

²⁰ Zr. ten pat, p. 26.

²¹ Girdžius V. Kultūros-švietimo darbuotojo vadovas, p. 40.

dėti organizuoti jau 1945 metais. Kultūros-švietimo įstaigų komitetas 1948 m. rugpiūčio 30 d. įsakymu Nr. 114 pareikalavo seminarus apskrityse bei valsčiuose organizuoti reguliariai, kiekvieną mėnesį²². Tačiau tuo laikotarpiu seminarai bibliotekų ir klubų-skaityklų darbuotojams buvo bendri, jų dalykinis lygis neaukštas, bibliotekinė sekcija nebuvo išskiriama. Seminaruose neretai buvo apsiribojama einamųjų reikalų gamybiniu aptarimu.

Tuo būdu 1950 m. buvusi metodinio vadovavimo sistema neatitiko naujų bibliotekinės statybos uždavinių. Sukūrus sritines bibliotekas, kaip metodinio vadovavimo centrus, žymiai buvo sustiprinta metodinio vadovavimo sistema. Keletą kartų padaugėjo etatinių metodistų. Be to, sritinės bibliotekos, neturėdamos didžiulių pradinųjų sutvarkytųjų fondų ir ne iš karto atidarytos skaitytojams, galėjo išskirti nemažai neetatinių metodistų. Jau pirmaisiais savo veiklos metais sritinės bibliotekos pradėjo teikti masinių bibliotekų tinklui nepalyginamai didesnę pagalbą, negu bet kuris anksčiau veikęs metodinio darbo centras. Sritinių bibliotekų sukūrimas — posūkiu taškas LTSR bibliotekų metodinio vadovavimo istorijoje.

Sritinių bibliotekų struktūroje veikė metodiniai kabinetai. Jų uždaviniai buvo platus: padėti srities kultūros-švietimo įstaigų skyriui vadovauti srities bibliotekoms, tikrinti jas ir instruktuoti, rengti metodinę medžiagą, organizuoti bibliotekų darbuotojų apmokymą, praktikos darbus, seminarus ir metodinius pasitarimus, nagrinėti ir populiarinti geriausiųjų bibliotekų darbo patyrimą, padėti rajoninėms bibliotekoms metodiškai vadovauti kaimo bibliotekoms ir t. t.

Neatidėliotini sritinių bibliotekų metodinio darbo uždaviniai pirmaisiais jų veiklos metais buvo bent elementariai sutvarkyti bibliotekų apskaitą, fondus bei knygų propagandos priemones. Veiksmingiausia pagalbos forma buvo išvykos. Jos buvo organizuojamos labai intensyviai. Antai Siaulių sritinės bibliotekos darbuotojai 1951 m. buvo išvykę 116 kartų, bendrai imant, 630 dienų²³; per pusantrų metų — nuo įsteigimo iki 1952 m. balandžio mėn. — Vilniaus sritinės bibliotekos darbuotojai buvo išvykę 184 kartus — 1060 dienų²⁴, o Kauno sritinės bibliotekos darbuotojai per pirmąjį 1952 m. pusmetį buvo išvykę 57 kartus — 319 dienų²⁵.

Negalima sutvarkyti bibliotekų, nepakėlus jų darbuotojų kvalifikacijos. Kvalifikacijai kelti buvo skiriama ypatingai daug dėmesio. Kultūros-švietimo įstaigų komitetas 1951 m. birželio 2 d. išleido aplinkraštį Nr. c/1293, kuriuo administraciniai ir metodinio vadovavimo centrai įpareigojami 7—10 dienų apmokyti kiekvieną naują arba specialaus išsilavinimo neturinčių kaimo bibliotekininką²⁶. Tokie apmokymai buvo pravedami kiekviename rajone, paprastai kartą per metus. 1952—1955 metais jie buvo siejami su bibliotekininkų pasiruošimu atestacijai. Apmokymus pravedavo atvykę

²² Žr. KMA, fondas K, aprašas 2, byla 185, l. 48—49.

²³ Žr. ten pat, byla 99, l. 5.

²⁴ Žr. ten pat, byla 97, l. 185.

²⁵ Žr. ten pat, byla 100, l. 221, 227, 233, 264, 270, 286.

²⁶ Žr. KM BA, byla „Komiteto įsakymai, nurodymai ir instrukcijos bibliotekų klausimais, 1950 m.“, l. 175—176.

į rajonus sritinių bibliotekų darbuotojai, o kai kuriuose rajonuose — Respublikinės bibliotekos darbuotojai.

Nuo 1951 m. pradžios sritinės bibliotekos, vykdydamos Kultūros-švietimo įstaigų komiteto aplinkraščių Nr. c/1143²⁷, pradėjo organizuoti seminarus rajoniniū ir vaikų bibliotekų darbuotojams, į kuriuos buvo kviečiami ir miestų bei kai kurie kaimo bibliotekininkai. Sritiniai seminarai tapo svarbia priemone šių bibliotekų darbuotojų kvalifikacijoms kelti, taip pat metodškai vadovauti visoms respublikos bibliotekoms.

Sritiniai seminarai buvo pravedami reguliariai, 4 kartus per metus (neskaitant atskirų išimčių; pavyzdžiui, 1952 m. Šiaulių sritinė bibliotėka pravedė 2, o Kauno — 3 seminarus). Seminaruose pagrindinis klausimas buvo kvalifikacijų kėlimas. Ruošiantis atestacijai, seminaruose buvo organizotas specialus paskaitų ciklas sudėtingesniais bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimais. Kvalifikacijai kelti buvo skiriami praktikos darbai, atvežtųjų vaizdinių priemonių, katalogų bei apskaitos dokumentų apžvalgos, dalyvavimas sritinių bibliotekų organizuotose skaitytojų konferencijose, literatūros vakaruose ir t. t. Daug vietos seminaruose buvo skiriama taip pat darbo planų ir ataskaitų, naujos direktyvinės medžiagos bei metodinių leidinių aptarimui, bibliotekų darbuotojai čia pasidalijo darbo patyrimu.

Didelę pagalbą sritinėms bibliotekoms, pravedančioms seminarus, suteikė Valstybinė respublikinė bibliotėka, aprūpindama pastarąsias planais, metodine medžiaga ir ypač pranešėjais. Antai Kauno srities bibliotėkų darbuotojų seminare, įvykusiame 1951 m. spalio 22—24 dienomis, pranešimus skaitė vienas sritinės bibliotekos darbuotojas ir 4 Respublikinės bibliotekos darbuotojai²⁸, o Klaipėdos srities seminare 1951 m. birželio 7—9 dienomis Respublikinės bibliotekos darbuotojų pranešimai truko 14 valandų²⁹.

Sritinės bibliotekos pradėjo ruošti ir leisti metodinę medžiagą. Šiaulių sritinė bibliotėka 1952 metais išleido 6 originalius metodinius leidinius ir 8 perspaudas³⁰, Vilniaus sritinė bibliotėka iki 1952 m. balandžio mėn. išleido 13 metodinių darbų³¹, o Klaipėdos sritinė bibliotėka per tą patį laikotarpį — 5 originalius darbus ir 19 perspaudų³². Žinoma, šie skaičiai sąlygiški. Leidiniai vienas nuo kito skyrėsi savo apimtimi ir autorystės laipsniu. Greta savarankiškų darbų, parengtų, išnagrinėjus bibliotekų patyrimą bei atitinkamą literatūrą, buvo ir daugiau ar mažiau perdirbtų perspaudų. Daugiausia buvo perspausdinami Respublikinės bibliotekos darbai, spausdinti mašinėle ir išdalyti sritinėms bibliotekoms, kad būtų toliau išplatinti. Sritinės bibliotekos pasikeisdavo savais leidiniais, kuriuos neretai irgi perspausdindavo. Buvo panaudojama, o kartais tiesiog perspausdi-

²⁷ Žr. KMA, fondas K, aprašas 2, byla 93, l. 14.

²⁸ Žr. ten pat, byla 92, l. 56.

²⁹ Žr. ten pat, byla 94, l. 113.

³⁰ Žr. KMA, Bibliotekų skyriaus fondas (toliau — fondas B., aprašas 1, byla 5, l. 18—19.

³¹ Žr. KMA, fondas K, aprašas 2, byla 97, l. 182.

³² Žr. ten pat, byla 98, l. 191.

nama metodinė medžiaga, gauta iš RTFSR sritinių bibliotekų, spausdinta žurnale «Библиотекарь» ir atskiruose leidi uose.

Žymi sritinių bibliotekų metodinių leidinių dalis buvo skirta bibliotekų darbui su skaitytojais pagerinti bei knygos propagandos kokybei pakelti, įžymioms datoms paminėti, skaitytojų konferencijoms ir literatūriniams vakarams organizuoti, knygoms bei temoms aptarti ir t. t. Buvo ruošiami leidiniai, skirti taip pat bibliotekų darbo organizavimui bei planavimui pagerinti. Pasirodė ir pirmieji darbo patyrimo aprašymai.

Sritinės bibliotekos metodinius leidinius ruošė, neturėdamos stiprios parankinės bazės — specialiosios literatūros fondų, kartotekų ir pan. Respublikinei bibliotekai buvo pavesta sekti jų metodinius darbus, recenzuoti, daryti jų apžvalgas kasmetiniuose vadovaujančių darbuotojų pasitarimuose. Kad nesidubliuotų darbas, nuo 1952 metų buvo sudarinėjami suvestiniai perspektyviniai metodinių ir bibliografinių leidinių planai³³.

Sritinių bibliotekų metodiniame darbe neišvengta ir trūkumų. Neprietyrusių, o kartais ir nepakankamai kvalifikuotų metodistų pagalba vietose ne visada buvo pakankamai veiksminga ir kryptinga. Jeigu bibliotekų vedėjai dalyvaudavo kiekviename seminare, tai to negalima pasakyti apie kitus darbuotojus — bibliotekininkus, skaityklų vedėjus. Seminarai nebuvo diferencijuojami. Tiktai Vilniaus sritinė biblioteka 1953 m. pavasarį suorganizavo vienos dienos seminarą skaityklų vedėjams ir dvejų dienų seminarą vaikų bibliotekų darbuotojams³⁴. Nors Respublikinė biblioteka ir konsultavo sritines bibliotekas, recenzavo jų metodinius leidi uis, vis dėlto ne visi leidiniai buvo gerai paruošti, neišvengta lygiagrečių darbų. Ypač neracionaliai buvo sutvarkytas metodinių darbų spausdinimas ir platinimas. Buvo atsitikimų, kada tą patį Respublikinės bibliotekos leidinį, atspausdintą mašinėle ir išdalytą sritinėms bibliotekoms, Kauno sritinė biblioteka perspausdindavo rotatoriumi 300—400 egzempliorių tiražu (kad būtų aprūpintos visos bibliotekos), Siaulių sritinė biblioteka perspausdindavo rotatoriumi 60—80 egzempliorių tiražu (rajoninėms, miesto ir vaikų bibliotekoms), o Klaipėdos sritinė biblioteka, iki 1953 m. rotatoriaus neturėjusi, daugindavo mašinėle tiek egzempliorių, kiek buvo srityje rajoninių bibliotekų. Iš jų tik Mažeikių rajoninė biblioteka toliau perspausdindavo leidinius ir juos išdalydavo kaimo bibliotekoms. Dalis Respublikinės bibliotekos metodinių darbų iš viso nebuvo perspausdinta ir liko sritinėse bibliotekose.

Tačiau sunkumai ir trūkumai negalėjo nustelbti laimėjimų. Suorganizavus sritines bibliotekas, buvo įgyvendintas pagrindinis metodinio vadovavimo principas — reguliariomis metodinio poveikio priemonėmis buvo praktiškai pasiekiami kiekviena biblioteka. Metodinės pagalbos rajoninėms ir kaimo bibliotekoms lygis 1952—1953 m. buvo tiesiog nepalyginamas su 1949—1950 metų lygiu. Pagaliau šiuo laikotarpiu buvo įsisavintos visos sritinių bibliotekų teikiamos metodinės pagalbos formos, kurias vėlesniais metais tereikėjo tik tobulinti, vystyti.

³³ Žr. VRBA, 1952 m. darbo ataskaita, l. 26.

³⁴ Žr. KMA, fondas B, aprašas 1, byla 17, l. 71—72.

Sričių panaikinimas 1953 m. iškėlė sritinių bibliotekų likimo klausimą. Sritinėmis jas palikti nebuvo galima, o paversti masinėmis ir atitinkamai pakeisti funkcijas buvo netikslu, kadangi tiek savo darbuotojais, tiek ir metodinio darbo patyrimu jos galėjo vykdyti daug sudėtingesnius uždavinius, negu miesto masinės bibliotekos.

1953 m. buvo ypač svarbu ne tik išlaikyti, bet ir sustiprinti metodinio vadovavimo sistemą. Panaikinus sritinius kultūros-švietimo įstaigų skyrius, susiaurėjo bibliotekų administravimo organai. Kultūros-švietimo įstaigų komitetą su jo vietos organais įjungus į Kultūros ministerijos sistemą, praplėtė rajoninių organų — kultūros skyrių — funkcijos. Tai kėlė metodinių centrų ir ypač rajoninių bibliotekų vaidmenį, vadovaujant bibliotekiniam darbui kaime.

Stiprinti metodinio vadovavimo sistemą reikalavo ir einamieji to meto bibliotekinės statybos uždaviniai. Kaimo bibliotekų tinklas buvo intensyviai plečiamas. Be to, TSKP CK 1953 m. Rugsėjo plenumas, nubrėžęs priemonių TSRS žemės ūkiui išvystyti programą, pareikalavo pakelti kultūros-švietimo įstaigų darbo lygį kaime, pagyvinti klubų ir bibliotekų veiklą³⁵.

Vadovaujantis metodinio vadovavimo sistemos stiprinimo uždaviniais, bibliotekos, kaip metodiniai centrai, nebuvo panaikintos. 1953 m. birželio 30 d. Lietuvos TSR Ministrų Tarybos nutarimu Nr. 469 jos pavadintos miestų viešosiomis bibliotekomis ir perduotos Kultūros ministerijos Kultūros-švietimo įstaigų valdybos tiesioginėn priklausomybėn. Rugsėjo mėn. buvo patvirtinti viešųjų bibliotekų nuostatai, kuriais joms buvo palikti sritinių bibliotekų metodinio darbo uždaviniai³⁶. Viešosios bibliotekos buvo įpareigosotos teikti metodinę pagalbą rajonams, anksčiau jėjuosiems į srities sudėtį. Ilgainiui šios rajonų grupės gavo zonų pavadinimą.

Jau nuostatuose bibliotekos buvo vadinamos viešosiomis, o ne miestų viešosiomis. Spalio 19 d. Lietuvos TSR Ministrų Taryba priima nutarimą Nr. 807 „Dėl Vilniaus, Kauno, Šiaulių ir Klaipėdos miestų viešųjų bibliotekų pavadinimų pakeitimo“³⁷. Šiuo nutarimu viešųjų bibliotekų pavadinime išbraukiama žodis „miesto“. Tai buvo padaryta, siekiant išvengti neaiškumų klausimu, kieno priklausomybėje turėtų būti viešosios bibliotekos.

Panaikinus sritis, metodinio darbo sąlygos viešosiose bibliotekose paskunkėjo. Nebebuvo sritinių organų — kultūros skyriaus, partijos ir komjaunimo komitetų, sritinio laikraščio, — su kuriais anksčiau buvo palaikomi ryšiai ir nuolatos konsultuojamasi. Pasunkėjusias sąlygas turėjo kompensuoti nuolat augęs metodistų patyrimas ir stiprėjantis pagalbinis aparatas. Naujose sąlygose ypatingai pakilo Kultūros ministerijos Kultūros-švietimo įstaigų valdybos ir Respublikinės bibliotekos vaidmuo, nukrei-

³⁵ Zr. Dėl priemonių TSRS žemės ūkiui toliau išvystyti. TSKP CK Plenumo nutarimas, priimtas 1953 m. rugsėjo 7 d. V., 1953, p. 60—61.

³⁶ Zr. KMA, fondas B, aprašas 1, byla 11, l. 108—109.

³⁷ Zr. ten pat, aprašas 1/A, byla 51, l. 68.

piant viešųjų bibliotekų metodistų dėmesį ir jėgas į svarbiausių klausimų sprendimą. Teigiama įtaką visam metodiniam darbui respublikoje turėjo ir tai, kad, suorganizavus TSRS Kultūros ministeriją, visos šalies bibliotekos buvo sujungtos į vieningą sistemą ir TSRS Valstybinės V. I. Lenino vardo bibliotekos Mokslinis-metodinis bibliotekininkystės kabinetas paverstas visašajunginiu metodinio darbo centru. 1954 m. į Lietuvą buvo atvykusi TSRS Kultūros ministerijos atstovė, Gorkio sritinės bibliotekos direktorė E. Tomasova, kuri domėjosi ir viešųjų bibliotekų darbu, konsultavo metodistus.

Viešosios bibliotekos praktikavo tas pačias metodinės pagalbos formas, kaip ir sritinio padalijimo laikotarpiu. Toliau intensyviai buvo organizuojamos išvykos ir pagalba vietose. 1954 m. viešųjų bibliotekų darbuotojai buvo išvykę į rajonus 233 kartus 1588 dienoms, antai Vilniaus viešosios bibliotekos darbuotojai — 55 kartus 394 dienoms³⁸, Kauno — 80 kartų 478 dienoms³⁹, Klaipėdos — 52 kartus 295 dienoms⁴⁰ ir Siaulių — 46 kartus 421 diena⁴¹. Nors Respublikinės bibliotekos metodistų išvykų kas metai daugėjo, viešosios bibliotekos ir toliau tebebuvo svarbiausi pagalbos vietose centrai rajoninėms ir vaikų, o dalinai ir kaimo bibliotekoms. Respublikinės bibliotekos darbuotojai 1954 m. išvykose išbuvo 141 dieną⁴², o 1955 m. buvo išvykę 41 kartą 220 dienų⁴³.

Viešosios bibliotekos, kaip anksčiau sritinės, organizuoja zoninius seminarus kas metų ketvirtį. Greita bendrų seminarų, vaikų bibliotekų darbuotojams 1—2 kartus per metus organizuojami atskiri seminarai. Į zoninius seminarus vis rečiau kviečiami kaimo bibliotekininkai. Keičiantis seminaro klausytojų sudėčiai ir kylant jų kvalifikacijoms, keičiasi ir pati seminarų dienotvarkė. Mokomojo bei teorinio pobūdžio pranešimų ir paskaitų vietą užima dalykiškas einamųjų uždavinių aptarimas, knygos propagandos ir ypač žemės ūkio darbuotojų aptarnavimo klausimų nagrinėjimas, pasidalijimas darbo patyrimu, bibliotekų ir masinio darbo priemonių lankymas. 1955 m. viešosios bibliotekos pradeda organizuoti zoninius seminarus geresnėse rajoninėse bei vaikų bibliotekose. Vis savarankiškiau buvo sprendžiami zoninių seminarų pobūdžio, dienotvarkės bei klausytojų kontingento klausimai, Respublikinės bibliotekos vaidmuo ir pagalba, organizuojant seminarus, mažėjo.

Viešosios bibliotekos ir toliau leido metodinę medžiagą. Antai 1954 m. Vilniaus viešoji biblioteka išleido 11, Kauno — 14 ir Klaipėdos — 6 metodinius darbus⁴⁴. Tačiau viešosioms bibliotekoms trūko kvalifikuotų redaktorių, metodistų buvo nedaug, ir todėl jie negalėjo specializuotis. Eilė metodinių darbų išėjo paviršutiniški, silpni. Ypač silpni darbai buvo

³⁸ Zr. KMA, fondas B, aprašas 1/A, byla 112, l. 44, 58, 84, 107.

³⁹ Zr. KM BA, KVB 1954 m. darbo ataskaita, p. 22.

⁴⁰ Zr. KMA, fondas B, aprašas 1/A, byla 35, l. 15.

⁴¹ Zr. ten pat, byla 34, l. 5—6.

⁴² Zr. VRBA, 1954 m. darbo ataskaita, p. 23.

⁴³ Zr. ten pat, p. 15.

⁴⁴ Zr. KM P-FA, forma V—III už 1954 metus.

Siaulių ir Klaipėdos viešųjų bibliotekų, teritorijos atžvilgiu atitolusių nuo Vilniaus ir Kauno, nuo Respublikinės bibliotekos ir Kultūros ministerijos.

Plečiantis bibliotekų tinklui ir uždaviniams, kylant bibliotekininkų kvalifikacijoms, viešųjų bibliotekų metodiniai leidiniai vis labiau neatitinkdavo naujų poreikių. Vienas Siaulių viešosios bibliotekos leidinys — „Kaip organizuoti viktorinas masinėje bibliotekoje“ (1954, 13 p., rotat., 400 egz.) — už grubias klaidas buvo smarkiai kritikuotas „Tiesoje“⁴⁵.

Siekdama pakelti metodinių leidinių kokybę ir viso metodinio darbo lygį, Kultūros ministerija nutaria organizuoti reguliarius seminarus viešųjų bibliotekų darbuotojams. Pirmasis toks seminaras įvyko 1954 m. gruodžio 14—17 d. Kaune, Respublikinėje bibliotekoje. Jame dalyvavo viešųjų bibliotekų direktorių pavaduotojai mokslo daliai, metodinių ir bibliografinių skyrių darbuotojai⁴⁶. Seminare buvo išnagrinėti įvairūs metodinio bei bibliografinio darbo klausimai, pasidalyta darbo patyrimu, susipažinta su Kauno viešosios bibliotekos metodiniu kabinetu. Antrasis to paties tipo seminaras įvyko 1955 m. kovo 20—23 d.⁴⁷ Ir nors jame metodistų nebuvo, dalyvavusieji viešųjų bibliotekų fondų tvarkymo ir aptarnavimo skyrių darbuotojai daug kalbėjo apie zonų bibliotekų darbą ir joms teikiamą metodinę pagalbą. Sekantis seminaras įvyko 1956 m. vasario mėn. Jis buvo skirtas viešųjų bibliotekų komplektavimo ir fondų tvarkymo klausimams nagrinėti ir metodinio darbo nelietė.

1955 m. respublikoje veikė 5 bibliotekų metodiniai centrai ir Respublikinis metodinis kabinetas, teikęs pagalbą klubinėms įstaigoms. Tačiau nė vienas centras nebuvo pakankamai pajėgus. Bibliotekų darbo vystymo uždaviniai reikalavo efektyvesnės ir kokybiškesnės pagalbos.

Ypač nepajėgus metodinis centras buvo Respublikinė biblioteka. Nepakankamai žinodama padėtį vietose, Respublikinė biblioteka negalėjo tinkamai vadovauti viešųjų bibliotekų metodiniam darbui. Kaip parodė viešųjų bibliotekų darbuotojų seminarai, Respublikinė biblioteka nebuvo stipri, ir sprendžiant teorinius bei praktinius bibliotekų darbo klausimus.

Pagrindinė Respublikinės bibliotekos, kaip metodinio darbo centro, nepajėgumo priežastis buvo kadrai. Bibliotekininkystės kabinete dirbo tik 2 darbuotojai, kuriems be to dar buvo pavedami įvairūs vidiniai bibliotekos darbai: jie turėjo tvarkyti specialiosios literatūros fondą ir išduoti ją skaitytojams, teikti pagalbą kitiems Respublikinės bibliotekos skyriams ir kt.⁴⁸ Stiprinti Respublikinę biblioteką galima buvo, didinant metodistų skaičių. Tačiau tuo metu tai padaryti buvo galima, tik panaudojant viešųjų bibliotekų metodistų etatus.

Metodinio darbo respublikoje būklė buvo smarkiai kritikuota „Tiesoje“⁴⁹. Buvo akcentuojama, kad, nors ir veikia 6 metodiniai centrai ir Kul-

⁴⁵ Zr. Kundrotas K. Nesąmonių rinkinys.— Tiesa, 1954, lapkr. 4.

⁴⁶ Zr. KMA, fondas B, aprašas 1/A, byla 37, l. 337—339.

⁴⁷ Zr. ten pat, l. 321—322.

⁴⁸ Zr. KMA, fondas B, aprašas 1, byla 39, l. 30.

⁴⁹ Zr. Akstinas B. Už veiksmingą vadovavimą kultūros švietimo darbui.— Tiesa 1955, liepos 30.

tūros-švietimo įstaigų valdyba, nors išleidžiama daug raštų (nuo kurių dalies galima atsisakyti, ir reikalai dėl to nepablogėtų), neišstudijuotas pirmūnų patyrimas, nesuorganizuotos stambesnės priemonės ir t. t. Metodinį darbą dirbančios šešios įstaigos nepajėgia paruošti ir išleisti gerų darbų, nes jos išsklaidytos, jų veikloje daug bereikalingo paralelizmo. Straipsnyje buvo prieita išvada, kad, toliau gerinant kultūros-švietimo įstaigų darbą, siekiant, kad jos taptų tikrais kultūros židiniais kaime, būtina reikia iš esmės pagerinti vadovavimą joms.

„Tiesos“ straipsnis paspartino metodinių jėgų išdėstymo reorganizaciją. Norint centralizuoti vadovavimą, ir siekiant, kad respublikos bibliotekoms būtų teikiama kokybiškesnė pagalba bei ruošiama vertingesnė metodinė medžiaga, 1955 m. spalio 1 d. buvo uždarytas Respublikinis metodinis kabinetas, panaikinti viešųjų bibliotekų metodiniai kabinetai ir padidinti Respublikinės bibliotekos metodistų etatai.

Tačiau metodinių jėgų išdėstymo reorganizacija buvo atlikta neatsakingai, ji ne tik nesustiprino, bet netgi kuriam laikui susilpnino metodinio vadovavimo sistemos pajėgumą. Jeigu iki reorganizacijos respublikinėje ir viešosiose bibliotekose dirbo iš viso 9 metodistai, tai po Reorganizacijos — 5. Kiti etatiniai vienetai, kaip ir Respublikinio metodinio kabineto etatai, buvo perduoti kitoms Kultūros ministerijos įstaigoms. Be to, atskirų metodinių centrų funkcijos nebuvo patikslintos. Pavyzdžiui, nebuvo aišku, kas vykdys buv. Respublikinio metodinio kabineto funkcijas, kas teiks pagalbą klubinėms įstaigoms. Nauji Lietuvos TSR Valstybinės respublikinės bibliotekos nuostatai buvo patvirtinti 1955 m. spalio 12 d.⁵⁰, tačiau juose, skirtingai nuo ankstesniųjų nuostatų, Bibliotekininkystės kabineto funkcijos nebuvo detalizuotos. Naujų nuostatų viešosioms bibliotekoms iš viso nebuvo paruošta.

Praktiškas reorganizacijos netikslingumas paaiškėjo netrukus. Viešosios bibliotekos nebegalėjo teikti tokios pagalbos, kokią anksčiau teikė. O Respublikinė biblioteka, nežiūrint visų jos pastangų, per trumpą laiką nesugebėjo iš esmės pertvarkyti savo darbo, staigiai pakelti savo vaidmens metodinio vadovavimo sistemoje. Po pusantrų metų spaudoje teko pripažinti, kad jokios efektyvesnės pagalbos nei kaimo, nei rajoninės, nei viešosios bibliotekos iki šiol neįaučia⁵¹. Imta rūpintis sustiprinti Respublikinę biblioteką bei sugrąžinti viešosioms bibliotekoms metodistų etatus. Jau 1957 m. vasario 8 d. Kultūros-švietimo įstaigų valdybos viršininkas rašo Kultūros ministrui, kad, panaikinus viešųjų bibliotekų metodistų etatus, metodinis vadovavimas rajoninėms ir kaimo bibliotekoms žymiai susilpnėjo ir todėl yra būtina padėti atstatyti⁵².

1957 m. Respublikinė biblioteka buvo sustiprinta trimis etatiniais metodistais, o 18 prityrusių ir kvalifikuotų jos darbuotojų patvirtinti neeta-

⁵⁰ Zr. Jankauskas J. Kultūros-švietimo darbuotojo vadovas, p. 42—45.

⁵¹ Zr. Povilaitis K. Kaimo bibliotekoms trūksta metodinės paramos.— Literatūra ir menas, 1957, kovo 30.

⁵² Zr. KMA, fondas B, aprašas 1/A, byla 88, l. 9.

tiniais metodistais⁵³. Pavyzdžiui, 1957 m. į rajonus jau važinėjo 31 Respublikinės bibliotekos darbuotojas, buvo suorganizuotos 144 išvykos 861 dienai⁵⁴. 1959 m. Respublikinės bibliotekos etatai buvo padidinti dar dviem metodistais — pedagogais, kurių pareiga buvo teikti pagalbą vaikų aptarnavimo klausimais⁵⁵.

Po 1955 metų viešųjų bibliotekų metodinį darbą ypač sąlygojo ne tik tai, kad jos neturėjo metodistų etatų, bet ir tai, kad nuolatos didėjo Respublikinės bibliotekos vaidmuo. Ypatingą įtaką darė Respublikinės bibliotekos metodiniai leidiniai. Jeigu anksčiau buvo išleidžiama kasmet po 1—2 tipografinius metodinius leidinius, tai jau 1956 m. išleisti 6, 1957 m.— 3, o 1958 m.— 10 metodinių leidinių. Be to, per 3 metus išleista 14 iškarpomų plakatų, kelios dešimtys rekomenduojamosios bibliografijos leidinių. 1956 m. pabaigoje Respublikinė biblioteka pradėjo leisti nemokamą reguliarų žurnalo tipo biuletinį „Bibliotekų darbas“, kuriame buvo spausdinama gausi metodinė, kronikinė, informacinė medžiaga, darbo patyrimo aprašymai ir t. t. Iki 1959 m. pradžios buvo išleista 12 biuletenio numerių. Po metų pertraukos „Bibliotekų darbas“ vėl pasirodė, bet jau mokamas, prenumeruojamas.

Masinių bibliotekų aprūpinimas kokybiškai paruošta ir kruopščiai suredaguota metodine literatūra ne tik atpalaidavo nuo šio darbo viešąsias bibliotekas, bet ir leido racionalizuoti kitas metodinio darbo formas, kėlė metodinės pagalbos kultūrą.

Anksčiau, kai nebuvo literatūros, bibliotekininkus daugelio dalykų teko mokyti žodžiu, konsultuojant juos seminaruose ar išvykų į vietas metu. Tuo tarpu dabar pakako nurodyti esamą literatūrą, apžvelgti ją bei skatinti savarankiškai ją studijuoti.

Sumobilizavusios visus pajėgius darbuotojus, viešosios bibliotekos įstengė lankyti masines bibliotekas ir teikti joms didesnę pagalbą vietoje, nors ji ir neprilygo ankstesnei. Pavyzdžiui, 1957 m. buvo organizuotos 178 išvykos 1027 dienoms, iš kurių Vilniaus viešoji biblioteka suorganizavo 60 išvykų 382 dienoms⁵⁶, Kauno — 27 išvykas 180 dienų⁵⁷, Klaipėdos — 49 išvykas 216 dienų⁵⁸ ir Siaulių — 42 išvykas 249 dienoms⁵⁹. Viešųjų bibliotekų darbuotojų išvykų sumažėjo, bet vietoj jų daugiau išvykų organizavo Respublikinė biblioteka. Be to, metodinio vadovavimo sistemoje kilo rajoninių bibliotekų vaidmuo. Jau 1955 m. visos rajoninės bibliotekos turėjo kilnojamuosius fondus su etatiniu darbuotoju. Kaip rodo 1958 m. duomenys, daugumą rajoninių bibliotekų — Biržų, Ramygalos, Ukmergės, Joniškio, Tauragės, Raseinių, Šilalės, Priekulės, Panevėžio, Molėtų, Seduvos, Vilkaviškio, Zagarės — darbuotojų kaimo bibliotekas ap-

⁵³ Zr. VRBA, 1957 m. darbo ataskaita, p. 26.

⁵⁴ Zr. ten pat, p. 30.

⁵⁵ Zr. KM BA, VRB 1959 m. darbo ataskaita, p. 25.

⁵⁶ Zr. KM BA, VVB 1957 m. darbo ataskaita, p. 15.

⁵⁷ Zr. KM BA KVB 1957 m. darbo ataskaita, p. 17—18.

⁵⁸ Zr. KMA, fondas B, aprašas 1/A, byla 93, l. 84.

⁵⁹ Zr. ten pat, l. 172.

įankydavo po 3—4 kartus per metus⁶⁰. Lemiamos įtakos čia turėjo kaimo bibliotekų tinklo stabilizacija ir rajoninių bibliotekų kadrų sustiprėjimas — 1958 m. 41 proc. visų rajoninių bibliotekų darbuotojų arba 133 iš 312 turėjo aukštąjį bei vidurinį specialųjį išsilavinimą⁶¹. Kaip atžymėjo ataskaitiniame pranešime pirmojoje Tarybų Lietuvos bibliotekininkų konferencijoje Kultūros ministro pavaduotojas V. Jakelaitis, metodistų išvykų apskritai buvo pakankamai, reikėjo tik kelti jų efektyvumą ir veiksmingumą⁶².

Viešųjų bibliotekų darbuotojų išvykų tikslas buvo tas pats, kaip ir Respublikinės bibliotekos. Siekiant nesidubliuoti ir proporcingai lankyti visus rajonus, Respublikinės ir viešųjų bibliotekų išvykų planai buvo suderinami. Buvo praktikuojama keistis išvykusiuųjų metodistų ataskaitomis — viešųjų bibliotekų metodistai pristatydavo ataskaitas Respublikinei bibliotekai, o pastaroji — toms viešosioms bibliotekoms, kurių zonoje būdavo lankomi rajonai.

Viešosios bibliotekos, ir likvidavus metodinius kabinetus, toliau organizavo zoninius seminarus. Bendrų seminarų vietą vis tvirčiau ėmė užimti diferencijuoti seminarai. Greta rajoninių bibliotekų darbuotojų seminarų, vis dažniau buvo šaukiami seminarai skaityklų vedėjams, kilnojamųjų fondų vedėjams bei bibliotekininkams. Šiaulių ir Klaipėdos viešosios bibliotekos pradėjo organizuoti atskirus seminarus miestų bibliotekų darbuotojams.

Seminarų diferenciacija kėlė jų kokybę. Tačiau jų buvo ruošiama visada tiek pat — 3—5 seminarai per metus, — ir tas pats darbuotojas į seminarą retai pakliūdavo. Buvo atvejų, kai net rajoninių bibliotekų vedėjai per metus buvo iškviečiami į seminarus tik 1—2 kartus. Reguliarus vadovavimo elementas seminarų sistemoj pradėjo nykti, ryšys tarp seminarų — nutrūkti. Kadangi seminarai vykdavo nereguliari namų uždutys buvo skiriamos retai, ir nebuvo kontroliuojama, kaip jos įvykdomos.

Augant Respublikinės bibliotekos, kaip metodinio centro, vaidmeniui, viešųjų bibliotekų metodinis darbas vis glaudžiau buvo derinamas su Respublikine biblioteka. Eilę priemonių Respublikinė biblioteka organizavo kartu su viešosiomis bibliotekomis. 1958 m. balandžio 8—10 d. Respublikinė biblioteka Kaune surengė seminarą visuomeninės-politinės literatūros propagandos klausimams išnagrinėti. Iš šešių pagrindinių seminaro pranešimų tris paruošė viešųjų bibliotekų darbuotojai. Kartu su Respublikine biblioteka viešosios bibliotekos aktyviai dalyvavo, paruošiant ir praveidant pirmąją Lietuvos TSR bibliotekininkų konferenciją 1958 m. liepos 9—11 d. Viešosios bibliotekos dalyvavo, taip pat paruošiant respublikinį seminarą technikos ir chemijos literatūros propagandos klausimams nagrinėti 1958 m. spalio 21—25 d. bei tarprespublikinį pasitarimą visuome-

⁶⁰ Zr. Mikelinškaitė P. Rajoninė biblioteka — metodinio vadovavimo centras rajono bibliotekoms. K. 1960, 50 p. (rotatorius).

⁶¹ Zr. KM P-FA, forma V—III-s už 1958 metus.

⁶² Zr. Pirmosios Tarybų Lietuvos bibliotekininkų konferencijos medžiagos rinkinys, V., 1960, p. 28.

ninės-politinės literatūros propagandos ir metodinio vadovavimo masinėms bibliotekoms klausimams aptarti 1959 m. rugsėjo 8—12 d.

1959 metai šalies bibliotekoms iškėlė didžiulius tolesnio darbo išvystymo uždavinius. Jau metų pradžioje įvykęs TSKP XXI neeilinis suvažiavimas, priėmęs kontrolinius TSRS liaudies ūkio vystymo 1959—1965 metais skaičius, pareikalavo iš esmės pagerinti ideologinį, politinį bei auklėjamąjį darbą. 1959 m. spalio mėn. paskelbtame TSKP CK nutarime „Dėl bibliotekų darbo būklės šalyje ir priemonių jam pagerinti“ buvo nurodoma, kad svarbiausias bibliotekų uždavinys yra propaguoti TSKP XXI suvažiavimo istorinius nutarimus, aiškinti Komunistų partijos ir Tarybinės vyriausybės politiką bei nutarimus, aktyviai padėti partijai ir valstybei skiepyti tarybiniams žmonėms komunistinį sąmoningumą ir kelti jų kultūrinį bei techninį lygį. Bibliotekos turi tapti tikrais politinių, bendrojo lavinimo, mokslinių-techninių, žemės ūkio ir profesinių žinių masinės propagandos centrais, partinių organizacijų atramos punktais, komunistiškai auklėjant darbo žmones. TSKP CK nurodė, jog artimiausiu metu reikia pasiekti, kad bibliotekos aptarnautų kiekvieną gyvenamąją vietovę, kiekvieną šeimą.

Nors atitinkamas LKP CK ir LTSR Ministrų Tarybos nutarimas buvo išleistas tik 1960 m. vasario 18 d., jau 1959 m. respublikos bibliotekininkai įsijungė į darbą, vykdant partijos nubrėžtus uždavinius darbo kokybei pagerinti ir veiklos sferoms išplėsti.

1959 m. lapkričio 10 d. Vilniuje įvyko respublikinis bibliotekų darbuotojų pasitarimas apsvarstyti respublikos bibliotekų darbo būklei ir priemonėms jam pagerinti. Pasitarimas priėmė platų kreipimąsi į visus respublikos bibliotekininkus, kuriame kvietė gerinti bibliotekų darbą, ieškoti naujų jo formų, plėsti veiklos sferą ir per artimiausius 2—3 metus pasiekti, kad bibliotekine knyga naudotųsi kiekviena tarybinė šeima. Pasitarimo dalyviai išreiškė tvirtą įsitikinimą, kad visi Tarybų Lietuvos bibliotekininkai pilnutinai įvykdys tuos atsakingus uždavinius, kuriuos iškėlė TSKP CK.

Jau 1959 m. masinės bibliotekos pradėjo sparčiai plėsti savo veiklos sferą. Pavyzdžiui, 1958 m. visose masinėse bibliotekose bendras skaitytojų skaičius padidėjo 39 500, o 1959 m.—67 900 ir metų pabaigoje siekė 614 300⁶³. Bibliotekos savo veikimo sferas ypač intensyviai ėmė plėsti 1960 m. Tuo tikslu buvo steigiamos kilnojamosios bibliotekėlės, organizuojami filialai ir knygų išdavimo punktai, vystoma knygnešystė. Du respublikos rajonai — Sakių ir Vievio — Tarybų Lietuvos 20 metų jubiliejaus proga raportavo LKP Centro Komitetui ir Lietuvos TSR Kultūros ministerijai, kad nurodymas — įtraukti suaugusį skaitytoją iš kiekvienos šeimos — jau yra įvykdytas. Dar 22 rajonai — Alytaus, Jiezno, Kazlų Rūdos, Prienų, Raseinių, Ramygalos, Mažeikių, Rietavo, Silalės, Tauragės, Joniškio, Kelmės, Kupiškio, Kuršėnų, Šiaulių, Sirvintų, Trakų, Utenos, Zarasų, Lazdijų, Biržų ir Salči inkų — raportavo apie tai 1960 m. pabaigoje. 1960 m. skaitytojų skaičius masinėse bibliotekose padidėjo daugiau kaip

⁶³ Zr. KM P-FA, forma V—III-s už 1958 ir 1959 metus.

180 000 ir metų pabaigoje sudarė 795 700⁶⁴. Vien tik Kauno zonoje 1961 m. sausio 1 d. iš 526 masinių bibliotekų suaugusių skaitytojų iš kiekvienos savo mikrorajono šeimos turėjo 321 biblioteka⁶⁵.

Padėti bibliotekoms įvykdyti TSKP CK nutarimą — svarbiausias metodinių centrų darbo baras. Išsiplėtė pats metodinio vadovavimo objektas. Jeigu anksčiau kitų žinybų bibliotekoms buvo teikiama epizodiška pagalba, tai dabar valstybinių masinių bibliotekų metodinio vadovavimo sistema buvo įpareigota nuolatinę pagalbą teikti visoms bibliotekoms, išskyrus Valstybinio aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo komiteto, Liaudies ūkio tarybos ir Mokslų akademijos bibliotekas.

Didelį darbą pastaraisiais metais atliko viešosios bibliotekos. Visos metodinės pagalbos priemonės — seminarai, konsultacijos, planų nagrinėjimas, išvykos į vietas — buvo panaudojamos padėti bibliotekoms išspręsti darbo gerinimo bei veiklos sferų plėtimo klausimams.

Viešųjų bibliotekų metodiniame darbe ypatinga vieta skiriama išvykoms. 1960 m. Kauno viešoji biblioteka suorganizavo 36 išvykas 292 dienoms⁶⁶, o Vilniaus viešoji biblioteka — 65 išvykas 311 dienų⁶⁷. Išvykų metu buvo tikrinama TSKP CK nutarimo vykdymo eiga, padedama sudaryti mikrorajonų skaitytojų aptarnavimo planus bei šeimų kartotekas, padedama organizuoti rajoninius seminarus bei kitas metodinio darbo priemones, šalinti darbe esamus trūkumus. Daug dėmesio išvykų metu metodistai skyrė taip pat rajono bibliotekų būklės analizei ir medžiagos paruošimui apsvarstyti rajonų vykdomuosiuose ir partijos komitetuose. Siems tikslams Kauno viešosios bibliotekos darbuotojai 1960 m. skyrė 45 išvykų dienas⁶⁸. Vilniaus viešoji biblioteka 1959 m. padėjo paruošti klausimus svarstymui 4-se rajonuose⁶⁹, o 1960 m. — 7 rajonuose⁷⁰.

Didelis dėmesys skiriamas zoniniams seminarams. Kauno viešoji biblioteka 1960 m. suorganizavo 7 seminarus, iš kurių 3 — rajoninių ir vaikų bibliotekų darbuotojams, 2 — mokyklų bibliotekininkams, 1 — profsąjunginių bibliotekų darbuotojams ir 1 — Kauno miesto aukštųjų bei specialiųjų vidurinių mokyklų ir mokslinio tyrimo institutų bibliotekų darbuotojams. Vilniaus viešoji biblioteka 1959 m. suorganizavo du zoninius seminarus ir 8 dienų stovyklą, o 1960 m. — 3 seminarus.

Viešosios bibliotekos vėl pradėjo ruošti metodinę medžiagą. Kauno viešoji biblioteka 1960 m. išleido instruktyvinį laišką dėl priemonių, vykdant TSKP CK nutarimą „Dėl bibliotekų darbo būklės šalyje ir priemonių jam pagerinti“ Vilniaus viešoji biblioteka paruošė keturis metodinius laiškus: apie atskaitinių konferencijų ruošimą, laisvą priėjimą prie knygų fondų, darbo planų bei ataskaitų sudarymą ir apie žodinį žurnalą „Kalbantieji

⁶⁴ Zr. KM P-FA, forma V—III-s už 1960 metus.

⁶⁵ Zr. KM BA, KVB 1960 m. darbo ataskaita, p. 14.
Zr. ten pat, p. 9—10.

⁶⁷ Zr. KM BA VVB 1960 m. darbo ataskaita, p. 13.

⁶⁸ Zr. KM BA, KVB 1960 m. darbo ataskaita, p. 10.

⁶⁹ Zr. KM BA, VVB 1959 m. darbo ataskaita, p. 20.
Zr. KM BA, VVB 1960 m. darbo ataskaita, p. 15.

puslapių". Metodinę medžiagą pradėjo ruošti ir Siauliu bei Klaipėdos viešosios bibliotekos. Tačiau ir šiame etape viešosios bibliotekos neturi reikiamos bazės kokybiškiems leidiniams paruošti bei suredaguoti — juose neretai atpasakojami iš kitų šaltinių žinomi dalykai, jie spausdinami rotatoriumi arba tiesiog rašomąja mašinėle.

Viešųjų bibliotekų vaidmeniui metodinio vadovavimo sistemoje sustiprinti paskutiniu metu buvo skiriama daug dėmesio. 1959 m. joms sugrąžinama po vieną metodisto etatą, 1960 m. pabaigoje Lietuvos TSR Kultūros mi isterijos Kolegija svarstė Klaipėdos viešosios bibliotekos metodinį vadovavimą zonos bibliotekų darbui ir priėmė išsamų nutarimą⁷¹. Kolegija įpareigojo visas viešąsias bibliotekas iš pagrindų pagerinti metodinę-praktinę pagalbą zonų bibliotekoms, numatė priemonių sistemą metodiniam darbui respublikoje išvystyti. Valstybinė respublikinė biblioteka, greta kitų priemonių, buvo įpareigota organizuoti reguliarius diferencijuotus seminarus viešųjų bibliotekų metodistams ir kitiems darbuotojams. Pirmasis toks etatinių ir neetatinių metodistų seminaras-pasitarimas įvyko 1961 m. sausio 5—7 d. Jame dalyvavo taip pat pirmaujančių rajoninių bibliotekų vedėjai⁷².

TSKP CK iškeltų uždavinių vykdymas reikalauja kruopštaus ir įtempo darbo. Viešosios bibliotekos daug ką turi veikti metodinio vadovavimo srityje. Čia reikia ne tik intensyvinti metodinę pagalbą, bet ir naujai įvertinti jos formas, peržiūrėti sistemą. Pastaraisiais metais žymiai pakito masinių bibliotekų kadru sudėtis, vis daugiau jose dirba specialistų bei darbuotojų su dideliu stažu.

1961 m. sausio 1 d. vien tik valstybinėse masinėse bibliotekose dirbo 504 darbuotojai su specialiu aukštuoju bei viduriniu išsilavinimu, kas sudaro 22,2 proc. šių bibliotekų darbuotojų bendrojo skaičiaus⁷³. Į metodinio vadovavimo objektą įtrauktos profsąjunginės ir mokyklų bibliotekos. Tai verčia peržiūrėti rajoninių seminarų sistemą, diferencijuoti juos, organizuoti juos taip, kad visiems bibliotekininkams jie būtų įdomūs ir naudingi. Reikia peržiūrėti ir metodinės literatūros ruošimo tvarką, ruošti kokybiškus ir savalaikius leidinius, jų tematiką koncentruojant Respublikinėje bibliotekoje ir derinant su informacinio biuletenio „Bibliotekų darbas“ teminiais planais.

Mūsų viešosios bibliotekos nedaug tenuveikė, nagrinėdamos darbo patyrimą ir paskleisdamos jį. Reikia suorganizuoti planingą darbo patyrimo nagrinėjimą, nušviesti jo metodiką, įtraukti į šį darbą masinių bibliotekų darbuotojus. Daugiau nagrinėjant darbo patyrimą, sparčiau būtų vystomas respublikos bibliotekų darbas, būtų sudaryta bazė teoriniams apibendrinimams, pagrįstam bibliotekininkystės ir bibliografijos teorinių klausimų sprendimui.

⁷¹ Zr. KM BA, Lietuvos TSR Kultūros ministerijos Kolegijos 1960 m. gruodžio 20 d. nutarimas.

⁷² Zr. Sarkanaitė B. ir Bartkus K. Pasitarimas metodinio darbo klausimais.— Bibliotekų darbas, 1961, Nr. 1, p. 8—10.

⁷³ Zr. KM P-FA, forma V-III-s už 1960 metus.

1955 m. netekusios metodistų etatų ir nustojusios ruošti metodinę medžiagą, viešosios bibliotekos nustojo tyrinėti bibliotekų darbo patyrimą, specialiąją literatūrą ir pan. Metodinė pagalba buvo teikiama, remiantis gaunamomis direktyvomis bei tradicijomis, o ne moksliniu-metodiniu darbu. Dabar šią praktiką reikėtų keisti ir greta metodinės-praktinės pagalbos vystyti mokslinį-metodinį darbą. Viešųjų bibliotekų nuostatai vienu iš pagrindinių uždavinių laiko jų dalyvavimą moksliniame darbe. Laikas susirūpinti visų mokslinį darbą dirbančių bibliotekininkų sutelkimu ir Lietuvos TSR Valstybinės respublikinės bibliotekos „Mokslo darbų“ išleidimu.

1960 m. viešosios bibliotekos šventė savo veiklos 10 metų sukaktį. Šį jubiliejų plačiai pažymėjo spauda ir bibliotekinė visuomenė. Viešosioms bibliotekoms buvo įteikti Lietuvos TSR Kultūros ministerijos garbės raštai ir gausių sveikinimų bei linkėjimų adresai.

Per dešimt savo veiklos metų mūsų viešosios bibliotekos įrašė ne vieną svarbų puslapį į respublikos bibliotekų metodinio vadovavimo istoriją. Jau pats jų sukūrimas reiškė posūkį metodiniame vadovavime, sudarė realias galimybes į nuolati o metodinio poveikio sferą įtraukti kiekvieną bibliotekininką, vadovauti jo kvalifikacijos kėlimui, padėti jam, organizuoti darbą bei propaguoti knygą, paskatinti ir paremti kiekvieną vertingą jo iniciatyvą ir padėti išvengti klaidų. Nuo to, kaip vystysis viešųjų bibliotekų metodinis darbas, ateityje žymia dalimi priklausys metodinės pagalbos intensyvumas rajoninėms, kaimo, kolūkinėms, profsąjunginėms, mokyklų ir kitoms bibliotekoms.

Vilniaus Valstyb. universitetas
Biblioteki inkystės katedra

Įteikta
1961 m. kovo mėn.

ПУБЛИЧНЫЕ БИБЛИОТЕКИ В СИСТЕМЕ УЧРЕЖДЕНИЙ МЕТОДИЧЕСКОГО РУКОВОДСТВА

К. СИНКЕВИЧЮС

Резюме

В системе учреждений методического руководства библиотеками Литовской ССР публичные библиотеки играют особую роль. Являясь промежуточным методическим центром между районными и Республиканской библиотекой, они во многом расширяют возможности последней и обеспечивают действенность ее мероприятий.

„Вильнюсская, Каунасская, Клайпедская и Шяуляйская публичные библиотеки были учреждены 1 октября 1950 года как областные библио-

теки. Официальное название публичных библиотек они получили после ликвидации областного деления в июне 1953 года.

В период их создания было начато также форсированное расширение сети государственных массовых библиотек. Если с 1946 года до середины 1950 года было открыто 162 новые библиотеки, то во второй половине 1950 года — 153, в 1951 году — 199, в 1952 году — 254 библиотеки и т. д. К концу 1956 года в республике имелись 1723 массовые библиотеки.

К расширению сети массовых библиотек было приступлено без наличия подготовленных кадров специалистов. Первый выпуск специалистов, окончивших Вильнюсский библиотечный техникум, состоялся лишь в 1952 году, а окончивших отделение библиотековедения Вильнюсского гос. университета — в 1954 году. Основной формой обучения новых работников библиотек были постоянные двухмесячные курсы.

В этих условиях на систему методического руководства ложились большие задачи. Нужно было в процессе работы обучать новых библиотекарей, обеспечить их специальной литературой, методическими и библиографическими материалами, помогать организовать пропаганду книги. Действовавшие до 1950 года методические центры были не в состоянии справиться с этими задачами. Ни Республиканский методический кабинет, оказывавший одновременно методическую помощь клубным учреждениям, которых имелось более 3000, ни Гос. республиканская библиотека, начавшая оказывать помощь с конца 1948 года и не располагавшая необходимыми силами, не имели возможности обеспечить постоянным методическим влиянием каждого библиотекаря. Попытки втянуть в систему учреждений методического руководства и уездные библиотеки не имели успеха ввиду отсутствия кадров специалистов.

Задачи библиотечного строительства в республике и состояние системы методического руководства обуславливали работу областных библиотек. Они создавались в первую очередь как центры методической помощи районным и сельским библиотекам. Если обслуживать читателей областные библиотеки начали — Каунасская с января, Вильнюсская и Клайпедская с мая, а Шяуляйская с ноября 1951 года, то оказывать методическую помощь они начали с первых же дней своей деятельности. Если Гос. республиканская библиотека за весь 1950 год организовала 16 выездов в районы, то только что созданная Каунасская областная библиотека за 3 месяца деятельности — 29 выездов.

Создание областных библиотек означало новый этап в истории методического руководства библиотеками республики. Путем созыва регулярных ежеквартальных семинаров работников районных, детских, городских, а частично и сельских библиотек, издания методических материалов и интенсивного посещения библиотек и помощи им на местах, организуя за год по каждой библиотеке более 100 выездов на 600—800 дней, областные библиотеки стали оказывать методическую помощь всем библиотекам республики.

Задачи методической помощи за областными библиотеками были сохранены и после ликвидации областей. Перешедшие в непосредственное подчинение Управлению культурно-просветительных учреждений Министерства культуры Лит. ССР, получившие название публичных библиотек, они выполняли те же функции, как и в период областного деления. Группы районов, входившие раньше в состав областей, стали называться зонами.

Объект методического руководства возрастал. Росло количество специалистов и опытных библиотекарей, требующих особой помощи. Сентябрьский пленум ЦК КПСС 1953 года поставил перед всеми и особенно перед сельскими библиотеками новые большие задачи, выполнение которых требовало более интенсивной помощи.

С ликвидацией областных органов — комитетов партии и комсомола, областных газет, отделов культуры и др. — с которыми раньше поддерживались связи, условия методической работы публичных библиотек затруднялись. Некоторые их издания не соответствовали новым требованиям, выходили в свет не доработанными. Руководить методической работой публичных библиотек было поручено Гос. республиканской библиотеке, которая, имея всего два методиста, с этой задачей справлялась лишь с трудом.

С целью координации основных методических сил для подготовки необходимых методических материалов и повышения качества помощи с 1 октября 1955 года был закрыт Республиканский методический кабинет, сокращены штаты методистов публичных библиотек и укреплен методический отдел Гос. республиканской библиотеки.

Укрепленная штатами методистов, Республиканская библиотека с 1956 года стала издавать регулярный бюллетень «Библиотеку дара» (Библиотечная работа), по 10-ти названий методических материалов ежегодно. Издание специальной литературы соответствовало уровню потребностей работников библиотек и повышало возможности и культуру работы других методических центров.

Однако перестановка методистов была проведена без должной ответственности. Если до этого Республиканская и публичные библиотеки имели 9 штатных методистов, то после — лишь 5. Возможность методической работы публичных библиотек снизилась, а Республиканская библиотека за короткое время была не в состоянии значительно поднять свою роль в системе методического руководства. Штат методистов Республиканской библиотеки был увеличен в 1957 году, а публичным библиотекам возвращен в 1959 году.

С 1956 года методическая работа публичных библиотек ведется в тесной координации с Республиканской библиотекой. Координируются выезды в районы. Общими усилиями были организованы республиканские семинары по пропаганде общественно-политической и технической литературы (1958 г.), первая конференция библиотекарей Литовской ССР (1958 г.), межреспубликанское совещание по пропаганде общественно-политической литературы и методической работы (1959 г.).

Большие задачи дальнейшего развития работы библиотек начерчены в материалах XXI съезда КПСС и в постановлении Центрального Комитета «О состоянии и мерах улучшения библиотечного дела в стране». Библиотеки призваны превращаться в действительные центры массовой пропаганды политических, общеобразовательных, научно-технических, сельскохозяйственных и профессиональных знаний, в опорные пункты партийных организаций по коммунистическому воспитанию трудящихся, добиться, чтобы библиотечным обслуживанием была охвачена каждая советская семья. Помочь библиотекам выполнить указания партии — главное в содержании работы методических центров.

В свете новых задач необходимо пересмотреть систему семинаров и издание специальной литературы, повысить действенность форм методического руководства, укреплять роль районных библиотек, постоянным методическим руководством охватить не только гос. массовые, но и школьные, профсоюзные и другие ведомственные библиотеки.

Делу развития методической работы публичных библиотек посвящалось заседание Коллегии Министерства культуры Лит. ССР от 20 декабря 1960 года, а также республиканское совещание штатных и внештатных методистов, состоявшееся 5—7 января 1961 года.

За десять лет своей деятельности публичные библиотеки сыграли большую роль в развитии работы библиотек республики. От дальнейшего укрепления их роли в системе учреждений методического руководства во многом будет зависеть успешное выполнение библиотеками республики очередных задач улучшения работы.